

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΕΠΙΜΒΛΕΪΑ: Γεώργιος Σιάμπος

Πανελλαδικό
Δημογραφικό Συνέδριο
Αθήνα, 19-20 Νοεμβρίου 1998
με ενημέρωση στοιχείων
μέχρι το 2000

Αθήνα 2003

Π ε ρ ι ε χ ό μ ε ν α

Πρόλογος	17
Κ. Δρακάτος <i>Προσφώνηση</i>	19
Ν. Πολύζος <i>Χαιρετισμός – Προβλήματα πληθυσμού για την ανάπτυξη</i>	21
Εισαγωγική Ομιλία	23
Γ. Σιάμπος <i>Ένας αιώνας μεγάλων δημογραφικών μεταβολών στην Ελλάδα</i>	25
ΕΝΟΤΗΤΑ 1η: Δημογραφικές τάσεις και ανάπτυξη	63
Σ. Θεοφανίδης <i>Μια διαχρονική εκτίμηση του ελληνογενούς πληθυσμού με βάση τη μαθηματική προβολή της $\Pi_t = \Pi_0 (1+\varepsilon)^t$ και εναλλακτικές υποθέσεις</i>	65
Θ. Κατσανέβας <i>Προοπτικές της αγοράς εργασίας στα πλαίσια και των δημογραφικών εξελίξεων</i>	76
Α. Κουτουζής <i>Η θέση του αγροτικού πληθυσμού στη λύση του δημογραφικού προβλήματος και η σημασία αυτού στην ασφάλεια της χώρας</i>	79
Π. Ντούσκος <i>Ο καπιταλιστικός νόμος του πληθυσμού σε νεοσυντηρητική εκδοχή</i>	83
Μ. Παπαδάκης <i>Αλληλεπίδραση δημογραφικής και οικονομικής ανάπτυξης στην Ελλάδα</i>	95
Φ. Παπαδημητρίου <i>Περιβάλλον, πληθυσμός και εκπαίδευση για αειφόρα τοπία</i>	105
Κ. Φωτάκης <i>Η δημογραφική πρόκληση και η ευρωπαϊκή αγορά εργασίας</i>	109
Κ. Χολέβας <i>Γεωπολιτική θέση και ασφάλεια της χώρας</i>	118

Γ. Χονδρογιάννης	
<i>Δημογραφικό πρόβλημα και οικονομικές επιπτώσεις: Η σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα</i>	120

ΕΝΟΤΗΤΑ 2η:

Εργατικό δυναμικό και αγορά εργασίας 131

Κ. Βελέντζας	
<i>Παραγωγικός πληθυσμός, εργατικό δυναμικό και ανεργία στην Ελλάδα 1981-1997</i>	133
Κ. Γκιζιάκης – Ε. Μπαρδή-Γκιζιάκη	
<i>Εξέλιξη και κινητικότητα του ναυτεργατικού δυναμικού: Αξιωματικοί καταστώματος</i>	145
Ν. Γλυτσός	
<i>Οικονομικές πλευρές του δημογραφικού προβλήματος</i>	154
Θ. Καλαφάτης	
<i>Η απασχόληση των ηλικιωμένων στην Ελλάδα 1983-2000</i>	162
Δ. Λογάδου-Διδίκα	
<i>Η αναδιорγάνωση της αγοράς εργασίας και οι επιπτώσεις στην κοινωνία</i>	169
Ι. Μανωλόπουλος	
<i>Η εξέλιξη του αγροτικού πληθυσμού του νομού Ημαθίας και οι οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες σε αυτόν</i>	178
Ε. Σπυράτου	
<i>Περιφερειακή ανάλυση της απασχολήσεως και ανεργίας του γυναικείου εργατικού δυναμικού της χώρας</i>	191
Α. Τζιλιής	
<i>Κατάρτιση νέων στις σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις και ένταξη στην παραγωγική διαδικασία</i>	205

ΕΝΟΤΗΤΑ 3η:

Οικογένεια και γονιμότητα 217

Ι. Γερονικολός	
<i>Το δημογραφικό πρόβλημα και οι οικογενειακές οργανώσεις</i>	219
Τ. Δουλκέρη	
<i>Τα ΜΜΕ και ο θεσμός της οικογένειας</i>	222
Μ. Κοκολάκης	
<i>Γάμοι και δίσεκτα χρόνια (1924-1996): Κοινωνική και ιστορική προσέγγιση</i>	227

Γ. Πετράκη		
	<i>Οι οικογένειες των χωρικών στα εργοστάσια του Λαυρίου</i>	239
Α.Β. Ρήγα – Ο. Μακρή – Β. Πρεμέτη – Ε. Στιβανάκη – Μ. Φραντζελοπούλου		
	<i>Κοινωνικές αναπαραστάσεις νέων Ελλήνων φοιτητών για το διαζύγιο</i>	247
Α. Σαλμανίδης		
	<i>Το δημογραφικό πρόβλημα στην Ελλάδα</i>	255
Χ. Συμεωνίδου		
	<i>Αποτελέσματα έρευνας για το επιθυμητό και το πραγματικό μέγεθος οικογένειας</i>	262

ΕΝΟΤΗΤΑ 4η: Θνησιμότητα

Α. Κοκκάλης		
	<i>Η δημογραφική γήρανση και οι επιπτώσεις στην οδική ασφάλεια</i>	277
Γ. Κοτσυφάκης – Σ. Κακλαμάνη		
	<i>Η φυσιολογία της θνησιμότητας στην Ελλάδα 1960-1998</i>	291
Α. Κωστάκη – Μ. Βλαβιανού – Α. Περπέρογλου		
	<i>Διαχρονική ανάλυση της σύνθεσης του πληθυσμού και των επιπέδων θνησιμότητας της Ελλάδας</i>	307
Α. Μιχαλάς		
	<i>Δημογραφικές επιπτώσεις των περιτροχαντηρίων καταγμάτων</i>	320
Α. Μασούνη		
	<i>Οδικά τροχαία ατυχήματα. Άμεσες και έμμεσες συνακόλουθες δημογραφικές επιπτώσεις</i>	323
Γ. Σερελέα-Δασκάλου		
	<i>Η διαφορική κατά επάγγελμα θνησιμότητα</i>	332
Κ. Τσίμπος		
	<i>Η επίδραση των αιτιών θανάτου στην επιβίωση του ελληνικού πληθυσμού: 1960-1990</i>	342

ΕΝΟΤΗΤΑ 5η: Εξωτερική μετανάστευση

Ν. Θεοχαρίδης		
	<i>Μετανάστευση: Παράγοντες και συνέπειες</i>	353
Τ. Καβουνίδη		
	<i>Μετανάστες στην Ελλάδα: Απασχόληση και κοινωνικές πολιτικές</i>	360

A. Κόντης	
Εξ. Μακροοικονομικοί παράγοντες της μετανάστευσης προς την Ελλάδα	368
Δ. Σακκά	
Η αλλαγή των ρόλων των δυο φύλων κατά την παλιννόστηση: Μια κοινωνικο-ψυχολογική προσέγγιση	383
Μ. Τομαρά-Σιδέρη	
Εξέλιξη του πληθυσμού της Ελληνικής Κοινότητας Αλεξανδρείας	386
Ρ. Φακιολάς	
Δημογραφικές εξελίξεις και μεταναστευτική πολιτική	396

ΕΝΟΤΗΤΑ 6η:

Εσωτερική μετανάστευση και αστικοποίηση 405

Κ. Κανελλόπουλος	
Εσωτερική μετανάστευση: Εξελίξεις και οικονομικοί παράγοντες	407
Ε. Καρνάβου - Γ. Γριτζάς.	
Πληθυσμιακές μεταβολές και περιφερειακές διαφοροποιήσεις του ελλαδικού γεωγραφικού χώρου	415
Ε. Κυριαζή-Άλλισον	
Εσωτερική μετανάστευση στην Ελλάδα: Σύγχρονες τάσεις - προοπτικές	427
Α. Μωυσίδης - Θ. Ανθοπούλου	
Γήρανση και αγροτικός χώρος: Μια νέα δυναμική προσέγγιση των ηλικιωμένων για την αναβάθμιση της υπαίθρου	436
Μ. Ναούμη	
Εσωτερική μετανάστευση, Αστικοποίηση	447
Μ. Παπαδάκη	
Ίδρυση νέας καινούργιας πόλης με κίνητρα την αντιμετώπιση της ανεργίας και του δημογραφικού προβλήματος	451

ΕΝΟΤΗΤΑ 7η:

Δημογραφική γήρανση 461

Η. Έμκε-Πουλοπούλου	
Η δημογραφική γήρανση ως αιτία της αύξησης των δαπανών για τις συντάξεις και της κρίσης του ασφαλιστικού συστήματος	463
Π. Κιόχος	
Προβλήματα στο χώρο των ασφαλίσεων λόγω της δημογραφικής γήρανσης και των τροχαίων ατυχημάτων	481

Μ. Μαλικιώση-Λοΐζου	
<i>Οι διαγενεακές σχέσεις σε νέα βάση</i>	492
Ο. Παπαλίου – Ε. Φαγαδάκη	
<i>Κοινωνικο-οικονομικές συνέπειες της δημογραφικής γήρανσης</i>	500
Α.Β. Ρήγα – Δ. Παναγιωτακόπουλος – Ε. Κατσογιάννη	
<i>Ψυχοκοινωνική ταυτότητα των ηλικιωμένων – και των δυο φύλων – σε σχέση με τις διατροφικές τους συνήθειες</i>	512
Β. Στεφάνου – Χ. Ζήκου	
<i>Επίπεδα γήρανσης και πληθυσμιακές εξελίξεις</i>	522
Μ. Χλέτσος	
<i>Το δημογραφικό πρόβλημα, η απασχόληση και το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης: Η περίπτωση της Ελλάδας</i>	534
Μ. Χρυσάκης – Δ. Μπαλούρδος	
<i>Περιφερειακές διαστάσεις της γήρανσης στην Ελλάδα</i>	541

ΕΝΟΤΗΤΑ 8η:

Πληθυσμιακή, οικονομική και κοινωνική πολιτική	563
Ν. Αντωνόπουλος	
<i>Η νομική προστασία της ανθρώπινης ζωής</i>	565
Χ. Κατσούλης	
<i>Πληθυσμιακή πολιτική, ξενοφοβία, ρόλος των γυναικών και διασφάλιση της εξουσίας</i>	573
Ν. Λοΐζος	
<i>Η πληθυσμιακή πολιτική στην Ελλάδα</i>	584
Κ. Μπαλωμένος	
<i>Ο Ν. 1910/44 και οι παρενέργειες στη σύγχρονη εποχή</i>	594
Μ. Ματσαγγάνης – Ε. Κουφάκη-Πρέπη	
<i>Οικογενειακές παροχές στην Ελλάδα</i>	606
Α. Ντζιώρα	
<i>Δημογραφικά στοιχεία ασφαλισμένων συνταξιούχων γήρατος, αναπηρίας του ΟΓΑ</i>	616

ΕΠΙΛΟΓΟΣ:

Συμπεράσματα και προτάσεις	629
Συμπεράσματα και προτάσεις κατά ενότητες	631

Σημείωση: Στην πρώτη σελίδα κάθε ενότητας αναφέρονται το ονοματεπώνυμο και ο τίτλος του Προέδρου, καθώς επίσης το ονοματεπώνυμο του Συντονιστού, ο οποίος είναι ένας από τους Εισηγητές της ενότητας. Τα κείμενα των εισηγήσεων ακολουθούν κατά αλφαβητική σειρά του επωνύμου των Εισηγητών της ενότητας.

Μακροοικονομικοί παράγοντες της μετανάστευσης προς την Ελλάδα και μεταναστευτικό δυναμικό

Αντώνιος Ι. ΚΟΝΤΗΣ

*Επίκουρος Καθηγητής
Πανεπιστήμιο Αθηνών,*

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης

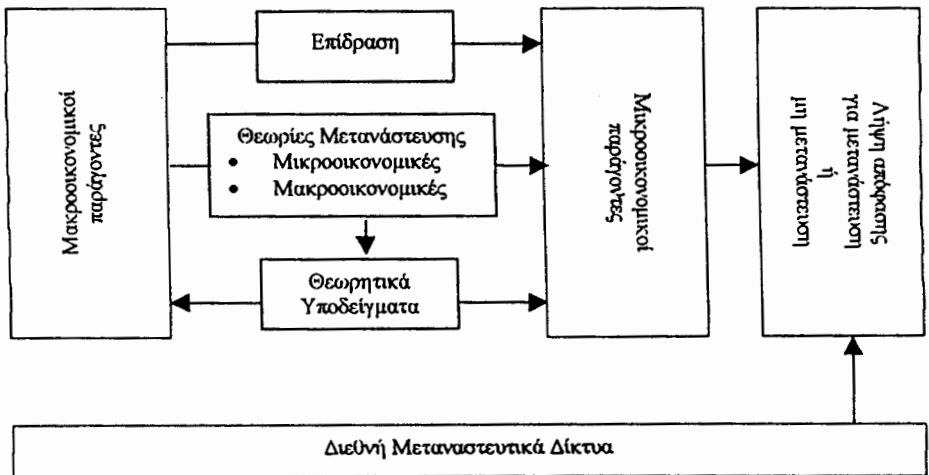
Σε περιόδους μαζικών διεθνώς μεταναστευτικών ρευμάτων, οι χώρες υποδοχής επιδιώκουν τη πρόβλεψη και τον έλεγχο των μετακινήσεων. Εγχείρημα αρκετά δύσκολο σε επίπεδο τόσο πρακτικής όσο και μεθοδολογικής προσέγγισης εξαιτίας των πολυδιάστατων αιτιών δημιουργίας του φαινομένου και των μορφών της μεταναστευτικής διαδικασίας. Από το τέλος της δεκαετίας του 1980, ο Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος εκτίθεται σε υψηλή μεταναστευτική πίεση, απόρροια των πολιτικο-οικονομικών μεταβολών στις χώρες της Κεντρικής και της Ανατολικής Ευρώπης και της συνεχιζόμενης οικονομικής καθυστέρησης στις όμορες περιφέρειές του. Διατυπώθηκαν τότε, από πολιτικούς φορείς και από την ειδική επιστημονική κοινότητα, απόψεις – οι οποίες σε μεγάλο βαθμό διαψεύστηκαν – περί υψηλής μεταναστευτικής ροής με φορά από την Ανατολή προς τη Δύση. Σήμερα επαναλαμβάνονται παρόμοιες απόψεις και φόβοι εν όψει της επικείμενης διεύρυνσης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Με αφετηρία αυτούς τους πολιτικούς προβληματισμούς αλλά και με ερευνητικό – αν και δύσκολο επιτεύξιμο – στόχο την εκτίμηση των μελλοντικών μεταναστευτικών ροών, κατασκευάζεται παρακάτω σχετικό θεωρητικό υπόδειγμα για την περίπτωση της Ελλάδας.

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Για να προσεγγίσει ο μελετητής τον ερευνητικό στόχο ανατρέχει στα αίτια της μετανάστευσης, προσπαθώντας να απαντήσει με διεπιστημονική μέθοδο στα βασικά ερωτήματα: τι δημιουργεί και τι επηρεάζει τις διεθνείς μεταναστευτικές κινήσεις (Bloeck 1996, BORGIS 1994, Cohen 1996, Fischer & Straubhaar 1994, Molho 1986, Massey κ.ά. 1993, Stark 1993, Steinmann 1996, κ.ά.). Διατυπώνει

θεωρίες με ερμηνευτική και προβλεπτική στοχοθέτηση, οι οποίες ταξινομούνται ανάλογα με το ερευνητικό τους αντικείμενο, σε μικροοικονομικές και μακροοικονομικές θεωρίες μετανάστευσης και θεωρίες διεθνών μεταναστευτικών δικτύων (Σχήμα 1). Οι θεωρίες μετανάστευσης μικροοικονομικού αντικείμενου εξετάζουν τους προσδιοριστικούς παράγοντες της μεταναστευτικής απόφασης σε ατομικό και οικογενειακό επίπεδο ή τα κίνητρα μετανάστευσης, ενώ οι μακροοικονομικού αντικείμενου εξετάζουν τα «ακαθάριστα» μεταναστευτικά ρεύματα ή τα αίτια μετανάστευσης ως απόρροια των δομικών και συγκυριακών χαρακτηριστικών του τόπου προέλευσης και προορισμού. Τη διατήρηση και συνέχιση των διαμορφωμένων μεταναστευτικών δομών – π.χ. όσον αφορά την εθνότητα, την ειδικευση και άλλα μορφολογικά χαρακτηριστικά – επηρεάζουν, μέσω της «μεταναστευτικής αλυσίδας» τα ατομικά, οικογενειακά, φιλικά, εθνοτικά και άλλα δίκτυα, που ουσιαστικά συνιστούν για τους μετανάστες «κοινωνικό κεφάλαιο».

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1: Θεωρίες μετανάστευσης

Αν οι προαναφερόμενοι παράγοντες επηρεάζουν την – κατά βάση μικροοικονομική – απόφαση για μετανάστευση; υπάρχουν κι άλλοι οι οποίοι επιδρούν αντιθέτως, δηλαδή για «μη μετανάστευση» (Hammar 1997). Τέτοιοι παράγοντες θεωρούνται η αδυναμία μεταβιβασιμότητας του «ενσωματωμένου ανθρώπινου κεφαλαίου» από τον τόπο προέλευσης στον τόπο προορισμού και η ανθρώπινη ιδιότητα της προσπάθειας αποφυγής υψηλού κινδύνου, σύμφυτου με τη μεταναστευτική διαδικασία. Οπότε, συνδυαστικά, ενισχύουν την απόφαση για μη μετανάστευση ή τη μεταθέτουν χρονικά, με συνέπεια να μειώνεται το πραγματικό

μεταναστευτικό δυναμικό και να διαμορφώνεται τελικώς ένα διεθνές μεταναστευτικό απόθεμα της τάξης των 120 εκατ. ανθρώπων ή το 2% του παγκόσμιου πληθυσμού, που υπολείπεται αισθητά του θεωρητικά αναμενόμενου μεγέθους.

2. Εκτίμηση της διεθνούς μεταναστευτικής εισροής

2.1. Υποδείγματα εκτίμησης

Οι φόβοι πιθανής μαζικής εισροής από την Ανατολή προς τη Δύση οδήγησαν ερευνητές του μεταναστευτικού φαινομένου στην κατασκευή υποδειγμάτων πρόβλεψης με αποτελέσματα που κυμαίνονται από 1.000.000 ανθρώπους σε ετήσια καθαρή μετανάστευση έως μερικά εκατομμύρια (Koll κ.ά. 1993, 85-105· Chesmais 1991). Προγνώσεις χωρίς επαλήθευση μεν, αλλά ενδεικτικές τόσο της δυσκολίας ακριβούς πρόβλεψης όσο και της υψηλής σημασίας που αποδίδουν στο φαινόμενο – κυρίως – οι χώρες υποδοχής. Για την εκτίμηση μελλοντικών μεταναστευτικών ροών εφαρμόζονται τρεις μέθοδοι. Κοινό χαρακτηριστικό των δύο πρώτων είναι η επιχειρηματολογία σε μακροεπίπεδο και η χρήση παρατηρήσεων του παρελθόντος για εξηγητικούς και προβλεπτικούς ερευνητικούς σκοπούς ενώ της τρίτης μεθόδου η μικροεπιπέδου ανάλυση με στοιχεία από επιτόπιες δειγματοληπτικές έρευνες.

Η πρώτη μέθοδος, αποκαλούμενη «υπόδειγμα βαρύτητας» (gravity model), υπολογίζει το μεταναστευτικό δυναμικό μεταξύ δύο περιοχών ως τη διαφορά μεταξύ ενός (υποθετικού) κανονικού μεταναστευτικού αποθέματος και του πραγματικού μεταναστευτικού αποθέματος. Για να υπολογιστεί, με οικονομετρικά μοντέλα, το κανονικό μεταναστευτικό απόθεμα επιλέγονται σχετικά όμοιες με τις διερευνούμενες, περιοχές προέλευσης και προορισμού και εξάγονται ποσοτικές σχέσεις μεταξύ της μεταναστευτικής ροής (ανεξάρτητες μεταβλητές) και των προσδιοριστικών της παραγόντων (εξαρτημένες μεταβλητές). Αδυναμίες των «υποδειγμάτων βαρύτητας» εντοπίζονται στο στατικό τους χαρακτήρα και στη μηχανιστική μεταφορά μιας σταθερής ποσοτικής σχέσης μεταξύ της εξαρτημένης και των ανεξάρτητων μεταβλητών σε, ουσιαστικά, διαφορετικές περιοχές προέλευσης και προορισμού μεταναστών.

Η δεύτερη μέθοδος, χαρακτηριζόμενη ως «υπόδειγμα χρονολογικών σειρών», βασίζεται σε χρονολογικές σειρές και με τη κατάλληλη προβολή τους εξάγει εκτιμήσεις για μελλοντικές μεταναστευτικές ροές (Hof 1993, Koll κ.ά. 1993, 85-105· Chesmais 1991). Το σχετικό οικονομετρικό μοντέλο θέτει ορισμένες προϋποθέσεις ως βάση – όπως τη σχέση των εισοδηματικών διαφορών με τη μεταναστευτική ροή – και προβαίνει σε σχετικές εκτιμήσεις για το ύψος της πιθανής μελλοντικής μεταναστευτικής κίνησης (Barro & Sala-i-Martin 1995, Franzmeyer & Brücker 1997, Layard, Blanchard, Dornbusch & Krugman 1992, 23). Ο δείκτης ελαστικότητας

της διεθνούς μετανάστευσης ως προς το εισόδημα της χώρας προορισμού είναι θετικός και κυμαίνεται μεταξύ 1 και 3, όπως δείχνουν σχετικές μελέτες (Bhagwati 1985, 380), αν και ο Bhagwati θεωρεί ότι τέτοιοι δείκτες δεν μπορούν να υιοθετηθούν διαχρονικά και διατοπικά. Από την ιστορία της διηπειρωτικής μετανάστευσης του προηγούμενου αιώνα διδασκόμαστε ότι εισοδηματικές διαφορές 1:2 γεννούν υψηλής έντασης μεταναστευτικές ροές. Τέτοιες όμως διαφορές δεν αρκούν μεταπολεμικά για να δημιουργηθούν αντίστοιχης έντασης ενδοευρωπαϊκές μεταναστευτικές κινήσεις (Siebert 1993, 299-240). Προκύπτουν ως εκ τούτου δύο ουσιαστικά ερωτήματα: ποιες είναι εκείνες οι εισοδηματικές διαφορές που ωθούν μεταναστευτικά ρεύματα προς την Ελλάδα και ποιας έντασης είναι αυτά; Το Γερμανικό Ινστιτούτο Οικονομικής Έρευνας του Βερολίνου υιοθετεί σε σχετικό μακροοικονομικό μοντέλο πρόβλεψης του μεταναστευτικού δυναμικού από την Ανατολική Ευρώπη προς τη Γερμανία την υπόθεση ότι μια εισοδηματική διαφορά 10% γεννά καθαρή ετήσια μετανάστευση 0,05% έως 0,15% του πληθυσμού της χώρας προέλευσης προς τη χώρα υποδοχής, με την προϋπόθεση της «ηρωικής υπόθεσης» ότι ισχύει η αρχή της ελεύθερης διακρατικής κινητικότητας (Franzmeier & Brüker 1997). Την ίδια υπόθεση αποδέχονται και οι Layard, Blanchard, Dornbusch και Krugman σε σχετική έρευνά τους (1992, 23) για τη μετανάστευση από την Κεντρική και Ανατολική προς τη Δυτική Ευρώπη. Με διαπιστωμένη μια εισοδηματική διαφορά 1:10, εκτιμούν ότι θα μεταναστεύσει το 6% του πληθυσμού τους ή περίπου 1 εκατ. άτομα. Και οι δύο έρευνες βασίζονται σε εργασία των Βαρτό και Sala-i-Martin (1995, Ch. 9, 11) για την εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση. Το ποσοστό αυτό μπορεί να γίνει κατά προσέγγιση αποδεκτό και στην περίπτωση της Ελλάδας ως χώρας υποδοχής μεταναστών από χώρες της ΝΑ-Ευρώπης, στο βαθμό βεβαίως που τα χαρακτηριστικά της οικονομικής συγκυρίας εμφανίζουν πολλές ομοιότητες με αυτά της περίπτωσης Γερμανίας-Ανατολικής Ευρώπης. Λόγω όμως απουσίας χρονολογικών σειρών σχετικών με τη μετανάστευση προς τον ελλαδικό χώρο, η μέθοδος αυτή καθίσταται ανεφάρμοστη για την Ελλάδα. Ενώ τα «υποδείγματα χρονολογικών σειρών» έχουν δυναμικό χαρακτήρα και εκτιμούν το μέγεθος και τη χρονική στιγμή εμφάνισης της μεταναστευτικής ροής, δεν λαμβάνουν υπόψη τους την επίδραση των διεθνών μεταναστευτικών δικτύων, του οργανωτικού και θεσμικού πλαισίου και των πολιτισμικών εμποδίων μετανάστευσης.

Με μια διαφορετική στοχοθέτηση, τη βελτίωση του δείκτη εξάρτησης και την αναπαραγωγή των γενεών, η Επιτροπή του ΟΗΕ για τον πληθυσμό, ο ΟΟΣΑ και η Επιτροπή της ΕΕ προβαίνουν σε εκτίμηση της καθαρής μεταναστευτικής εισροής για την κάλυψη της υπογεννητικότητας στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Σύμφωνα με αυτές τις εκτιμήσεις και προκειμένου να αντισταθμιστεί η μεταβολή που θα υποστεί η πληθυσμιακή ηλικιακή αναλογία (άτομα 60 ετών και άνω προς άτομα ηλικίας 20-59 ετών) και να διατηρηθεί στο επίπεδο του 1995, απαιτείται αύξηση της καθαρής μετανάστευσης προς τα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότη-

τας κατά 8 έως 14 φορές, δηλαδή από 500.000 σε 5-7.000.000 ανθρώπους ετησίως (COM [96]60 τελικό) ή 153 εκατ. μετανάστες δηλ. διπλάσιο αριθμό από τον προγραμματιζόμενο που ανέρχεται περίπου σε 123 εκατ. άτομα. Για την Ελλάδα θεωρούν απαραίτητη μια μέση ετήσια εισροή της τάξης των 25.000 ατόμων με συνέπεια το ποσοστό των αλλοδαπών στο σύνολο του πραγματικού πληθυσμού της χώρας να ανέλθει σε 12% περίπου.

Η τρίτη μέθοδος βασίζεται στη διενέργεια επιτόπιων εμπειρικών ερευνών στις χώρες προέλευσης και εξετάζει την πρόθεση μετανάστευσης. Οι προγνώσεις γίνονται με βάση το μεταναστευτικό δυναμικό και εκτιμούνται τόσο το μέγεθος όσο και το μορφολογικό πρότυπο του μεταναστευτικού δυναμικού. Ως μεταναστευτικό δυναμικό (migrations potential) ορίζεται ο αριθμός ανθρώπων που σκέπτονται να μεταναστεύσουν (γενικό μεταναστευτικό δυναμικό) ή που έχουν προβεί σε ενέργειες προετοιμασίας για μετανάστευση (πιθανό μεταναστευτικό δυναμικό) ή που έχουν ολοκληρώσει τη διαδικασία προετοιμασίας και έχουν επιλέξει τη χώρα προορισμού (πραγματικό μεταναστευτικό δυναμικό) (Fassmann & Hintermann 1997, 12-13). Το γενικό μεταναστευτικό δυναμικό δείχνει μόνο τη στάση των ατόμων απέναντι στη διεθνή μετανάστευση και διαφέρει από την πραγματική μεταναστευτική ροή που επηρεάζεται αποφασιστικά από τη μεταναστευτική πολιτική της χώρας υποδοχής. Λόγω απόκλισης μεταξύ του επιθυμητού και του εφικτού μεταναστευτικού στόχου, αλλά και άλλων προσδιοριστικών παραγόντων της μετανάστευσης, είναι χαρακτηριστική η μεγάλη διαφορά μεταξύ του γενικού, του πιθανού και του πραγματικού μεταναστευτικού δυναμικού (International Organization of Migration 1995). Η εκτίμηση όμως του μεταναστευτικού δυναμικού βάσει εμπειρικών ερευνών εμπλουτίζει το πληροφοριακό δυναμικό των μεταναστευτικών θεωριών επειδή περιλαμβάνει ως στατιστικό υλικό δείγμα του πληθυσμού των χωρών προέλευσης και όχι – ως συνήθως – μόνο τους μετανάστες. Στην κατηγορία των επιτόπιων δειγματοληπτικών ερευνών ανήκει η εφαρμοσθείσα, με το ίδιο ερωτηματολόγιο, κατά τα έτη 1992 και 1995, μελέτη του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης στην Αλβανία (International Organization of Migration 1995). Περίπου το 44% του αλβανικού πληθυσμού προτίθεται για οικονομικούς λόγους να μεταναστεύσει – σύμφωνα με την έρευνα του 1995 – σε κάποια χώρα της Δύσης. Αν και το ποσοστό μειώθηκε συγκριτικά με το 1992 (57%), εντούτοις παραμένει υπερβολικά υψηλό και εναρμονίζεται με το επίσης υψηλό ποσοστό του 43% του πληθυσμού που έχει κάποιο συγγενή στο εξωτερικό. Μια έρευνα ίδιας στοχοθέτησης πραγματοποιήθηκε στις χώρες Τσεχία, Σλοβακία, Πολωνία και Ουγγαρία το 1996 από τους Fassmann - Hintermann (πίνακας 1) και καταλήγει σε παρεμφερή συμπεράσματα με το Γερμανικό Ινστιτούτο Οικονομικής Έρευνας, τα οποία παρουσιάστηκαν παραπάνω. Σε αυτήν την έρευνα έγινε διάκριση μεταξύ γενικού, πιθανού και πραγματικού μεταναστευτικού δυναμικού – κάτι στο οποίο δεν προέβη η αντίστοιχη έρευνα του IOM – και διαπιστώθηκε ότι ανάλογα με τη χώρα, το πραγματικό μεταναστευτικό δυναμικό εκτιμάται μεταξύ

0,72% και 2,13% του πληθυσμού των χωρών προέλευσης.

Πλεονέκτημα της παραπάνω μεθόδου είναι τόσο η επίκαιρη απεικόνιση του μεγέθους του μεταναστευτικού δυναμικού όσο και η ποιοτική του σύνθεση ενώ στα μειονεκτήματα της συγκαταλέγονται τα εγγενή προβλήματα της δειγματοληψίας και η αδυναμία επανάληψης της έρευνας για μεθοδολογικούς και οικονομικούς λόγους. Συμπληρωματικά καταφεύγει ο μελετητής σε συνεντεύξεις βάθους με ειδικούς και σε επαναλαμβανόμενες γραπτές δειγματοληψίες ειδικών (όπως η μέθοδος Delphi).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1: Μεταναστευτικό δυναμικό ορισμένων χωρών

Χώρα	Μεταναστευτικό δυναμικό					
	γενικό μεταναστευτικό δυναμικό		πιθανό μεταναστευτικό δυναμικό		πραγματικό μεταναστευτικό δυναμικό	
	απόλυτο	%	απόλυτο	%	απόλυτο	%
Τσεχία	1.673.176	20,1	988.848	11,8	177.356	2,13
Σλοβακία	1.251.456	30,3	730.850	17,7	90.105	2,18
Πολωνία	4.923.244	16,6	1.644.363	5,5	393.859	1,33
Ουγγαρία	1.717.018	20,5	721.147	6,6	60.095	0,72

ΠΗΓΗ: Fassmann & Hintermann (1997, 14).

2.2. Ένα εκλεκτικό υπόδειγμα

Η προτεινόμενη μέθοδος αποτελεί πρόεκταση και διεύρυνση της δεύτερης μεθόδου, προσθέτοντας επιπλέον προσδιοριστικούς παράγοντες, όπως οικονομικούς, πολιτικούς, πολιτισμικούς και διεθνή μεταναστευτικά δίκτυα. Καταρτίζεται ένας σύνθετος «δείκτης απώθησης» από τη χώρα προέλευσης ή «δείκτης μεταναστευτικού δυναμικού», ο οποίος βασίζεται στην ένταση της εμφάνισης των προσδιοριστικών μακροοικονομικών παραγόντων απώθησης από τις χώρες προέλευσης (Πίνακας 4). Με το απλό στην κατασκευή και στον υπολογισμό υπόδειγμα επιχειρείται παρακάτω η εκτίμηση του «μεταναστευτικού δυναμικού» στις σημερινές χώρες προέλευσης μεταναστών, από τις οποίες εκτιμάται ότι θα τροφοδοτείται η Ελλάδα και στο μέλλον με μετανάστες, και εξάγονται συμπεράσματα μεταναστευτικής πολιτικής. Βεβαίως το μέγεθος της πραγματικής μεταναστευτικής εισροής προσδιορίζουν τα θεσμικά ή οργανωτικά εμπόδια στη χώρα υποδοχής, με συνέπεια μια κατάσταση ανοικτών συνόρων ή – το ισοδύναμο – μια διεθνής αγορά εργασίας για το ανεξιδίκευτο εργατικό δυναμικό, που συναντάται στην Ελλάδα, να απέχει πολύ από την πραγματικότητα, την οποία υποθέτει το προτεινόμενο υπόδειγμα.

2.2.1. Εξειδίκευση μεταβλητών

Οι μακροοικονομικές προσεγγίσεις αποτελούν γενικές θεωρήσεις μετανάστευσης, από τις οποίες λείπει ο εμπειρικός έλεγχος και, κατ' επέκταση, είναι εμφανής η δυσκολία εξειδίκευσής τους. Θεωρίες υψηλότερου πληροφοριακού δυναμικού μπορούν όμως να κατασκευαστούν με επιλεγμένους πολιτικούς, δημογραφικούς και μακροοικονομικούς δείκτες των χωρών προέλευσης και προορισμού, όπως και με την μελέτη της δράσης των διεθνών μεταναστευτικών δικτύων που συνιστούν τους προσδιοριστικούς παράγοντες ζήτησης των μεταναστών.

Το δεδομένο και σταθερό δημοκρατικό πολίτευμα της Ελλάδας, ως χώρα υποδοχής μεταναστών, σε συνάρτηση με την περίοδο της «επανάστασης των δικαιωμάτων» (rights revolution) που διανύουμε, προσφέρει ευκαιρίες εισροής μεταναστών.

Οι δημογραφικές προβολές στην Ελλάδα – και στα άλλα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας – δείχνουν αύξηση του γεροντικού πληθυσμού και αντίστοιχη μείωση των νέων ηλικιών με σαφείς επιπτώσεις στην αγορά εργασίας και στον τομέα της κοινωνικής προστασίας. Ενώ θα αμβλυνθεί η πίεση στην αγορά εργασίας, αφού θα μειωθεί το ποσοστό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, θα επιβαρυνθεί το σύστημα κοινωνικής προστασίας εξαιτίας της μείωσης των σχετικών εργατικών εισφορών και της παράλληλης αύξησης των κοινωνικών δαπανών. Στη νέα αυτή κατάσταση η παραγωγικότητα εργασίας και η μετανάστευση αποκτούν αυξημένο ειδικό βάρος (COM [96]60 τελικό).

Μακροοικονομικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη ζήτηση αλλοδαπού εργατικού δυναμικού από τις χώρες υποδοχής θεωρούνται η ανεργία, το ύψος των ημερομισθίων και η κατά κεφαλήν αγοραστική δύναμη. Σε αυτούς μπορεί να προστεθεί και η προσφορά δημόσιων αγαθών, η οποία όμως δεν θα τύχει εδώ περατέρω ανάλυσης. Μια επιθυμητή σύγκριση του ποσοστού ανεργίας στην Ελλάδα ως χώρας υποδοχής και εκείνου στις χώρες προέλευσης προσκρούει στα αμφισβητούμενης ακρίβειας στατιστικά στοιχεία, ιδίως στις τελευταίες. Στην Ελλάδα την παρελθούσα δεκαετία παρατηρείται υψηλό ποσοστό ανεργίας (8%-10%), το οποίο οφείλεται στη συνδυαστική επίδραση διεθνών και εθνικών οικονομικών παραγόντων. Αναδιαρθρώσεις στο επίπεδο των ζητούμενων ειδικοτήσεων και στις μεθόδους παραγωγής και ακαμψία στην αγορά εργασίας επιδεινώνουν την κατάσταση. Σημειώθηκαν, τέλος, σοβαρές μεταβολές στην παραγωγική βάση της οικονομίας, με αύξηση του τομέα των υπηρεσιών και διατήρηση της αυτοαπασχόλησης σε υψηλά επίπεδα. Στις παραπάνω μεταβολές το μίγμα της οικονομικής πολιτικής, προφανώς, δεν επέδρασε αποτελεσματικά. Υψηλά ποσοστά ανεργίας εμφανίζουν οι νέοι, οι γυναίκες, οι απόφοιτοι μέσης εκπαίδευσης και τα αστικά κέντρα. Κάτω από αυτές τις συνθήκες θα ανέμενε κανείς απουσία ενδιαφέροντος για μετανάστευση προς την Ελλάδα. Ως πρώτη ανάγνωση η διαπίστωση είναι σωστή, επειδή η διεθνής εμπειρία πιστοποιεί θετική συσχέτιση μεταξύ

ευκαιριών απασχόλησης και μετανάστευσης και, μάλιστα, αυτός είναι ο παράγοντας που επηρεάζει περισσότερο τη μετανάστευση απ' ό,τι οι μισθολογικές διαφορές (Layard, Blanchard, Dornbusch & Krugman 1992, 22). Με μια διεισδυτικότερη όμως παρατήρηση διαπιστώνεται ότι το συμπέρασμα είναι λανθασμένο, επειδή τα χαρακτηριστικά των θέσεων εργασίας για ημεδαπό και αλλοδαπό εργατικό δυναμικό διαφέρουν μεταξύ τους ουσιωδώς. Το ημεδαπό εργατικό δυναμικό απασχολείται στην πρωτεύουσα και το αλλοδαπό εργατικό δυναμικό στη δευτερεύουσα αγορά εργασίας, με αποτέλεσμα η σχέση μεταξύ των δύο τμημάτων της αγοράς εργασίας να έχει χαρακτήρα περισσότερο συμπληρωματικότητας παρά υποκατάστασης (Κόντης 1998, 509-533). Επιπλέον μπορούν να αξιοποιηθούν τμήματα του αναπτυξιακού δυναμικού της χώρας μέσω μιας ευνοϊκότερης για τις επιχειρήσεις σχέσης μισθών και επιτοκίου. Κλάδοι, ιδίως έντασης εργασίας και οριακές επιχειρήσεις, ζητούν φθηνότερη εργασία για να γίνουν ανταγωνιστικοί και να επιβιώσουν, και η οικονομική πολιτική ευνοεί ή ανέχεται την εισροή φθηνού αλλοδαπού εργατικού δυναμικού. Με την παραπάνω προσέγγιση ερμηνεύεται η συνύπαρξη υψηλής ανεργίας και υψηλών μεταναστευτικών εισροών, αλλά και η συμπληρωματική σχέση στην παραγωγική διαδικασία μεταξύ του ημεδαπού και του αλλοδαπού εργατικού δυναμικού.

Συμπερασματικά, οι πολιτικοί, οι δημογραφικοί και οι οικονομικοί παράγοντες ευνοούν τη ζήτηση αλλοδαπού εργατικού δυναμικού στην Ελλάδα από τις ίδιες χώρες που συνθέτουν σήμερα και το μεταναστευτικό της απόθεμα.

Οι προσδιοριστικοί παράγοντες της προσφοράς μεταναστών ή της απώθησής τους από τη χώρα προέλευσης διακρίνονται, επίσης, σε πολιτικούς, δημογραφικούς και οικονομικούς. Όσον αφορά τους πολιτικούς παράγοντες της απώθησης απαιτείται εξειδικευμένη ανάλυση κατά χώρα, με έμφαση στα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου και ειδικότερα στην προστασία των μειονοτικών – θρησκευτικών, γλωσσικών, εθνοτικών – δικαιωμάτων. Επειδή τα πολιτικά δικαιώματα άπτονται πολλών πτυχών της συνταγματικής και της πρακτικής κυβερνητικής πολιτικής, ενδεχόμενη πραγμάτευσή τους θα υπερέβαινε τα όρια και τους στόχους αυτής της εργασίας. Μπορεί όμως να διατυπωθεί η γενική θέση ότι τα πολιτικά καθεστώτα των μη ευρωπαϊκών κρατών, από όπου προέρχονται οι μετανάστες, απέχουν πολύ από το ιδεώδες του κράτους δικαίου και δείχνουν χαμηλό βαθμό πολιτικής ανάπτυξης (Κουτσούκης 1999). Ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν μορφές δουλείας (Ινδία, Πακιστάν, Μπαγκλαντές), δικτατορικά καθεστώτα (Ιράκ), θρησκευτικός ριζοσπαστισμός (Αίγυπτος, Ινδία), πολιτική βία και ένταση, διαφθορά κ.ά. Διαρκής πηγή δημιουργίας μεταναστευτικού δυναμικού παραμένει το βόρειο Ιράκ καθώς συνενεχίζονται οι πολεμικές συγκρούσεις στις κουρδικές περιοχές και το οικονομικό εμπάργκο που υφίσταται η χώρα. Πολιτική και κοινωνική αστάθεια χαρακτηρίζει, επίσης, τα ευρωπαϊκά κράτη προέλευσης αλλοδαπών, τα οποία βρίσκονται σε μια ιδιαίτερη φάση μετάβασής τους προς την οικονομία της αγοράς και την κοινοβουλευτική δημοκρατία. Τελικώς, ένας συνδυασμός πολιτικών παρα-

γόντων (πολιτική καταπίεση, απουσία μειονοτικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, πόλεμοι κλπ.) συμβάλλει θετικά στην απόφαση για εξωτερική μετανάστευση, με διαφορετικό βεβαίως βαθμό έντασης, ανάλογα με τη χώρα και το υπάρχον πολιτικό καθεστώς.

Η επίδραση των δημογραφικών παραγόντων των χωρών προέλευσης στις μεταναστευτικές ροές ποικίλλει, όπως αποδεικνύουν δημογραφικά μοντέλα ερμηνείας της μετανάστευσης που βρίσκουν ικανοποιητική εφαρμογή σε αγροτικές οικονομίες. Αυτές οι χώρες βρίσκονται σε προηγούμενο στάδιο δημογραφικής μετάβασης συγκριτικά με την Ελλάδα με συνέπεια ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός τους να μην απορροφάται από την εγχώρια αγορά εργασίας και να αναζητεί διέξοδο στη μετανάστευση. Σε αυτές τις χώρες η βάση – εξαιρετικά ευρεία – της πληθυσμιακής πυραμίδας διακρίνεται για το νέο σε ηλικία πληθυσμό, σε αντίθεση με την Ελλάδα η οποία εμφανίζει ηλικιακή σύνθεση όμοια με εκείνη των άλλων ανεπτυγμένων χωρών. Εδώ η πυραμίδα αντιστρέφεται ηλικιακά, και ο γεροντικός πληθυσμός αποτελεί τη βάση της με ιδιαίτερα υψηλή την αναλογία των κοινωνικών βαρών. Από τη θέση των ηλικιών στην πυραμίδα προκύπτει αβίαστα η δημογραφική επίδραση, δηλαδή η απόθηση από τις αναπτυσσόμενες χώρες και η έλξη από τις ανεπτυγμένες. Στις ανεπτυγμένες χώρες εξαιτίας του μεγέθους και της ηλικιακής κατανομής των μεταναστευτικών εισροών αναμένεται βελτίωση της ηλικιακής σύνθεσης του πραγματικού πληθυσμού με κατεύθυνση από τον γηραιότερο προς τον ώριμο πληθυσμό, με όλες τις συνέπειες που αυτό συνεπάγεται.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Δημογραφικοί δείκτες

Χώρες		Παράγοντας						
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
I	Αλβανία	3	4	1	0,6	12	1,3	2,66
	Ρουμανία	23	22	-0,1	0,5	20	0,1	1,5
	Βουλγαρία	8	8	-0,3	0,5	23	-0,5	1,5
	Πολωνία	39	40	0,3	0,5	18	0,4	1,88
II	Πακιστάν	130	190	2,5	0,9	5	3,4	5,59
	Μπαγκλαντές	120	150	1,5	0,9	6	2,0	3,90
	Ινδίες	929	1127	1,3	0,7	9	1,7	3,42
	Φιλιππίνες	69	90	1,8	0,7	7	2,5	3,57
III	Αίγυπτος	58	71	1,6	0,7	7	2,6	3,44
	Συρία	14	21	2,7	1,0	5	3,6	-
IV	Κούρδοι (Ιράκ)	3	-	3,0	0,9	5	3,6	5,25
	Ελλάδα	10	11	0,2	0,5	25	0,5	1,4

Παράγοντες: (1) Πληθυσμός το 1995 σε εκατ., (2) Πληθυσμός το 2010 σε εκατ., (3) Μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης 1995-2010 σε %, (4) Ποσοστό του οικονομικά μη ενεργού πληθυσμού προς τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό 1995, (5) Πληθυσμός ηλικίας 60 ετών και άνω το 2010, (6) Μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης των ατόμων παραγωγικής ηλικίας (15-64) την περίοδο 1995-2010, (7) Δείκτης γονιμότητας το 1996.

Πηγή: World Bank (1997), UNDP (1998)

Όπως διαπιστώνουν προβολές του πληθυσμού της Ινδίας, του Πακιστάν, του Μπαγκλαντές, των Φιλιππίνων και της Αιγύπτου, ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού είναι ραγδαίος λόγω της υψηλής γονιμότητας (UNPF 1997). Ενδεικτικά, στην Αφρική κάθε δεύτερο άτομο είναι νεότερο των 18 ετών, ενώ στις ανεπτυγμένες χώρες κάθε πέμπτο άτομο. Αντίστοιχης μορφής είναι και η πυραμίδα ηλικιών, διογκωμένη στις νεαρές ηλικίες στις χώρες προέλευσης και αποψιλωμένη σε μεγαλύτερες ηλικίες. Αντίθετη ροπή εμφανίζει η πυραμίδα ηλικιών στις ανεπτυγμένες χώρες. Αυτή η τάση θα συνεχιστεί, όπως δείχνουν σχετικές προβολές του παγκόσμιου πληθυσμού. Διαμετρικά διαφορετική δημογραφική κατάσταση χαρακτηρίζει τις ευρωπαϊκές χώρες – με εξαίρεση την Αλβανία – μ' ένα δημογραφικό πρότυπο όμοιο με της Ελλάδας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Οικονομικοί δείκτες

Χώρες		Παράγοντας				
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
I	Αλβανία	2.853	0,656	105	24,5	-
	Ρουμανία	4.431	0,767	74	38,1	7,8
	Βουλγαρία	4.604	0,789	67	39,6	12,5
	Πολωνία	5.442	0,851	52	46,8	12,2
II	Πακιστάν	2.209	0,453	138	19,0	
	Μπαγκλαντές	1.382	0,371	147	11,9	
	Ινδίες	1.422	0,451	139	12,2	
	Φιλιππίνες	2.762	0,677	98	23,7	
III	Αίγυπτος	3.829	0,612	112	32,9	
	Συρία	5.374	0,749	81	46,2	
IV	Κούρδοι (Ιράκ)	310	0,538	127	27,2	
	Ελλάδα	11.636	0,924	20	100,0	10,0

Παράγοντες: (1) Πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε μονάδες αγοραστικής δύναμης 1995, (2) Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης 1995, (3) Παγκόσμια κατάταξη σύμφωνα με το Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης 1995, (4) Πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε μονάδες αγοραστικής δύναμης ως ποσοστό του ελληνικού, (5) Ποσοστό ανεργίας 1996.

Πηγή: UNDP (1998)

Αναφορικά με τους οικονομικούς παράγοντες επικρατεί ευρεία συναίνεση ότι αποτελούν τους σημαντικότερους παράγοντες διεθνούς μετανάστευσης. Ιδίως οι ασιατικές χώρες προέλευσης μεταναστών της Ελλάδας μαστίζονται από χαμηλούς ή αρνητικούς ρυθμούς ανάπτυξης, υψηλή ανοικτή ή καλυμμένη ανεργία, στοιχειώδεις σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, καλπάζοντα πληθωρισμό, εύθραυστη κοινωνική συνοχή, υψηλή απασχόληση στον πρωτογενή τομέα της οικονομίας (Μπαγκλαντές: 65%, Ινδία: 64%, Πακιστάν: 52%, Φιλιππίνες: 46%, Αίγυπτος: 40%) και μεγάλο μέρος του πληθυσμού να διαβιεί κάτω από το ελάχιστο επίπεδο συντήρη-

σης. Συνέπεια της οικονομικής υπανάπτυξης είναι οι μεγάλες εισοδηματικές διαφορές τους με τη Ελλάδα (Πίνακας 3). Με δείκτη το πραγματικό κατά κεφαλήν Α-ΕΠ σε μονάδες αγοραστικής δύναμης, αυτές κυμαίνονται από 1:10 με το Μπαγκλαντές ως 1:2 με τη Πολωνία. Εντυπωσιακή είναι η διαφορά με την Αλβανία που ανέρχεται σε 1:5, από την οποία προέρχεται το 65% των αλλογενών αλλοδαπών στην Ελλάδα.

Σύμφωνα με τη παραπάνω ανάλυση πολιτικοί, δημογραφικοί και οικονομικοί παράγοντες επιδρούν συνδυαστικά και παράγουν μια υψηλή μεταναστευτική πίεση προς την Ελλάδα.

2.2.2. Κατασκευή του Δείκτη Μεταναστευτικού Δυναμικού

Ο σύνθετος δείκτης κατασκευάζεται από επιμέρους μεταβλητές των τεσσάρων δεσμών μεταβλητών, που θεωρούνται οι σημαντικότερες στη δημιουργία του μεταναστευτικού δυναμικού, με σχετικά απλό τρόπο, δυνατότητα διαχρονικής και διατοπικής συγκρισιμότητας και εύχρηστου κατά τη διατύπωση μέτρων μεταναστευτικής πολιτικής. Μπορεί δε να εφαρμοστεί συνδυαστικά με άλλες στατιστικές τεχνικές, όπως η παραγοντική ανάλυση, η πολλαπλή παλινδρόμηση και η πολλαπλή συσχέτιση. Κάθε μεταβλητή βαθμολογείται ανάλογα με την ένταση επίδρασής της πάνω στο μεταναστευτικό δυναμικό και τελικά σχηματίζεται ο σύνθετος «δείκτης μεταναστευτικού δυναμικού» ανά χώρα. Με το υπόδειγμα επιχειρείται η εκτίμηση του «μεταναστευτικού δυναμικού» στις παραπάνω χώρες, από τις οποίες εκτιμάται ότι θα τροφοδοτείται η Ελλάδα και στο μέλλον με μετανάστες. Η βαθμολόγηση κάθε μεταβλητής γίνεται ως εξής:

Δημογραφικές μεταβλητές (ΔΜ): Με βάση το μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης του πληθυσμού 1995-2010, ως τον σημαντικότερο δημογραφικό δείκτη, ο ΔΜ παίρνει τις τιμές: $1 > \Delta M = 0$; $1 > \Delta M > 2$: μέτριος=1, $2 < \Delta M$: υψηλός=2.

Οικονομικές μεταβλητές (ΟΜ): Με βάση το πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε μονάδες αγοραστικής δύναμης ως ποσοστό του ελληνικού ΑΕΠ το 1995, ή εναλλακτικά το Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης, στη μεταβλητή δίνονται οι τιμές: $OM < 50$: χαμηλός=0, $50 < OM < 75$: μέτριος=1, $OM > 75$: υψηλός=2.

Διεθνή Μεταναστευτικά Δίκτυα (ΔΜΔ): Κριτήρια αποτελούν α) η ποσοστιαία συμμετοχή της κάθε εθνοτικής ομάδας στο μεταναστευτικό απόθεμα της Ελλάδας και β) η ένταση της μη κανονικής διακρατικής μεταφοράς προσώπων και η μεταβλητή παίρνει τις τιμές χαμηλή:0, μέτρια:1, υψηλή:2. Για το πρώτο κριτήριο χρησιμοποιούνται στοιχεία του πρώτου προγράμματος νομιμοποίησης μεταναστών της Ελλάδας (1998), από το οποίο προκύπτει ότι το σημερινό μεταναστευτικό απόθεμα προέρχεται από 4 σχετικά ομογενείς ομάδες χωρών που καλύπτουν συνολικά πάνω από το 90,0 % των μεταναστών. Η πρώτη (76,05 %) αφορά τις Αλβανία, Ρουμανία, Βουλγαρία, η δεύτερη (7,5 %) τις χώρες Πακιστάν, Μπαγκλαντές, Ιν-

δίες, Φιλιππίνες, Σρι Λάνκα, η τρίτη (3,5 %) την Αίγυπτο και τη Συρία και η τέταρτη (2%) πρόσφυγες κυρίως Κουρδικής καταγωγής, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη ομογενείς από την Κοινοπολιτεία Ανεξαρτήτων Κρατών. Η επιλογή του μεταναστευτικού αποθέματος γίνεται λόγω έλλειψης στοιχείων για τις ετήσιες μεταναστευτικές εισροές.

Πολιτικές μεταβλητές (ΠΜ): Με βάση τα επιμέρους κριτήρια, όπως η λειτουργία ή μη του κοινοβουλευτικού καθεστώτος, ο θρησκευτικός φονταμενταλισμός, η υποχρέωση θεώρησης κατά τη διέλευση των εξωτερικών συνόρων των κρατών-μελών της ΕΕ, η διαφθορά (σύμφωνα με Δείκτες της Διεθνούς της Διαφάνειας, Brite Payers Index [BPI], Corruption Perceptions Index [CPI]), η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (βάσει των εκθέσεων της Διεθνούς Αμνηστίας) κλπ., εκτιμάται η συμβολή τους στη διεθνή μετανάστευση ως εξής: χαμηλή:0, μέτρια:1, υψηλή:2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Δείκτης Μεταναστευτικού Δυναμικού

Χώρες		Παράγοντας				
		(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
I	Αλβανία	1	2	2	1	6
	Ρουμανία	0	1	0	0	1
	Βουλγαρία	0	1	0	0	1
	Πολωνία	0	1	0	0	1
II	Πακιστάν	2	2	2	2	8
	Μπαγκλαντές	1	2	2	2	7
	Ινδία	1	2	2	2	7
	Φιλιππίνες	1	2	1	2	6
III	Αίγυπτος	1	1	1	2	5
	Συρία	2	1	1	2	6
IV	Κούρδοι (Ιράκ)	2	1	2	2	7

Παράγοντες: (1) Δημογραφικές μεταβλητές (ΔΜ), (2) Οικονομικές μεταβλητές (ΟΜ), (3) Διεθνικά Μεταναστευτικά Δίκτυα (ΔΜΔ), (4) Πολιτικές μεταβλητές (ΠΜ), (5) Δείκτης Μεταναστευτικού Δυναμικού (ΔΜΔ).

Πηγή: Πίνακες (1) και (2)

2.2.2. Αποτελέσματα

Το προτεινόμενο υπόδειγμα βασίζεται στην αιτιώδη σχέση μεταξύ των πολιτικών, δημογραφικών, οικονομικών μεταβλητών των χωρών προέλευσης και προορισμού, καθώς και των εθνικών μεταναστευτικών δικτύων (ανεξάρτητες μεταβλητές) και του μεταναστευτικού δυναμικού (εξαρτημένη μεταβλητή). Με βάση αυτή τη σχέση αναμένεται η συνέχιση των μεταναστευτικών ροών προς την Ελλάδα και η αναπα-

ραγωγή του υφιστάμενου μεταναστευτικού προτύπου.

Με το «Δείκτη Μεταναστευτικού Δυναμικού» μπορεί, *ceteris paribus*, να εκτιμηθεί το μεταναστευτικό δυναμικό και η από αυτό απορρέουσα μεταναστευτική πίεση, να ποσοτικοποιηθούν οι προσδοκώμενες ροές προς την Ελλάδα και, κατ' ακολουθία, να ληφθούν κατάλληλα μέτρα πρόληψης και αποτροπής της μαζικής μεταναστευτικής εισροής. Από την τελική κατάσταση των σημερινών χωρών προέλευσης προκύπτει η υψηλή μεταναστευτική πίεση από την ομάδα των χωρών Ινδία, Μπαγκλαντές, Πακιστάν και Ιράκ (Κούρδοι) με διάυλο εισροής τα παράνομα μεταφορικά δίκτυα αλλά και τη συνένωση των οικογενειών νομίμων μεταναστών αυτών των χωρών. Στην ίδια ομάδα περιλαμβάνεται και η Αλβανία, η Αίγυπτος και η Συρία, ενώ η μεταναστευτική πίεση από τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και πρωτίστως από την Πολωνία εκτιμάται χαμηλή και διαχρονικά θα εμφανίζει φθίνοντα ρυθμό. Λόγω της γεωγραφικής γειννίας και του μεγάλου μεταναστευτικού αποθέματος αλβανών στην Ελλάδα, αναμένεται να ασκηθεί βραχυ-, μεσοπρόθεσμα υψηλή μεταναστευτική πίεση από την Αλβανία προς την Ελλάδα. Με δεδομένη την απείρως ελαστική προσφορά εργατικού δυναμικού και το οικονομικό μέγεθος των ασιατικών και αφρικανικών χωρών, η ελληνική μεταναστευτική πολιτική περιορίζεται σε μέτρα φύλαξης των εξωτερικών συνόρων και επαναπροώθησης. Επί των ευρωπαϊκών χωρών ασκείται η παραπάνω πολιτική αλλά και ενεργητική αναπτυξιακή πολιτική στο πλαίσιο διμερών – κυρίως με την Αλβανία – και ευρωπαϊκών προγραμμάτων για να αμβλυνθεί το αναπτυξιακό χάσμα μεταξύ αυτών και της Ελλάδας.

Βιβλιογραφία

α) Ξενόγλωσση

- Barro, R. & Sala-i-Martin (1995), *Economic Growth*, New York: McGraw Hill.
- Bhagwati, J. (1985), *Dependence and Interdependence*, Cambridge, Mass: MIT Press.
- Bloock, J. (1996), *The economics of labour migration*, Cheltenham: Elgar.
- Borjas, G. (1994), The Economics of Immigration, *Journal of Economic Literature*, XXXII (4), 1667-1717.
- Burda, M. (1995), Migration and the Option Value of Waiting, *The Economic and Social Review* 27 (1), 1-19.
- Chesmais, J.C. (1991), *Migration from Eastern to Western Europe, past (1946-1989) and future (1990-2000)*, Strasburg.
- Cohcn, R. (1996), *Theories of Migration*, Cheltenham: Elgar.
- Fawcett, J. (1989), Networks, Linkages and Migration System, *International Migration Review*, 23 (3), 671-680.

- Fischer, P. & Straubhaar, Th. (1994), *Ökonomische Integration und Migration in einem Gemeinsamen Markt*, Bern-Stuttgart-Wien: Haupt.
- Franzmeycer, F. & Brücker, H. (1997), Europäische Union: Osterweiterung und Arbeitskräftemigration, *DIW – Wochenbericht* Nr. 5.
- Hammar, T. (Ed) (1997), *International Migration, Immobility and Development – Multidisciplinary Perspectives*, Oxford a.o.: Berg.
- Held, D. u.a. (1999): *Global Transformations. Politics, Economics and Culture*, Oxford: Blackwell Publishers.
- Hof, B. (1993), *Europa im Zeichen der Migration*, Köln: Deutscher Instituts-Vlg.
- IOM (1995), *Profiles and motives of Potential Migrants from Albanien*, Geneva.
- Kontis, A. (1994), Labour mobility, in: Kazakos. P. & Ioakimidis. P. (Eds.), *Greece and EC Membership Evaluated*, London-New York: Pinter, 279-295.
- Koll, R., Ochel, R. & Nogler-Ludwig, K. (1993), *Die Auswirkungen der internationalen Wanderungen auf Bayern*, Berlin-München: Duncker-Humboldt.
- Layard, R., Blanchard, O., Dornbusch, R. & Krugman, P. (1992), *East-West Migration. The Alternatives*, Cambridge-London: The MIT Press.
- Lianos, T., Sarris, A. & Katseli, L. (1996), Illegal Immigration and Local Labour Markets: The Case of Northern Greece, *International Migration*, XXXIN (3), 449-483.
- Massey, D. et al. (1993), Theories of International Migration: A Review and Appraisal, *Population and Development Review*, 19 (3), 431-466.
- Molho, I. (1986), Theories of Migration: A Review, *Scottish Journal of Political Economy*, 33 (4), 396-418.
- Siebert, H. (Ed.) (1994), *Migration: A Challenge to Europe*, Tübingen: Mohr.
- Stalker, P. (2000), *Workers without frontier. The impact of globalization on international migration*, Geneva: ILO.
- Stark, O. (1993), *The Migration of Labor*, Cambridge: Basil Blackwell, Mass. ET. Al
- Steinmann, G. (1996), Makroökonomische Ansätze zur Erklärung von internationalen Migrationsprozessen, *Allgemeines Statistisches Archiv*, 80 (1), 36-49.
- Straubhaar, Th. (1988), *On the Economics of International Labour Migration*, Stuttgart-Bern: Haupt.
- Tassinopoulos, A. & Werner, H. (1999), To Move or Not to Move, *LAB – Labour Market Research Topics* Nr. 35, Nürnberg.
- UNDP (1998), *Human Development Report 1998*, New York-Oxford: Oxford University Press.
- United Nations Population Fund (1997), *The State of World Population 1997*, New York.
- World Bank (1998), *Development Indicators 1997*, New York: World Bank.

β) Ελληνόγλωσση

COM (96) 60 τελικό, *Η δημογραφική κατάσταση στην Ευρωπαϊκή Ένωση.*

Κόντης, Α. (1998), Ημεδαπό και αλλοδαπό εργατικό στην ελληνική αγορά εργασίας, Κοινωνικές ανισότητες και κοινωνικός αποκλεισμός, Αθήνα: Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, 509-534.

Κουτρούκης, Κλ. (1999), *Η πολιτική ανάπτυξη*, Αθήνα: Παπαζήσης.

Τζιαφέτας, Γ. (1977), Υποδείγματα για την κινητικότητα πληθυσμών, *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 30-31, Β', Γ' τρίμηνο, 306-307.

Φακιολάς, Ρ. (1998), Μετανάστευση, στο: Πετρινώτη, Ξ. & Κουκουλές, Γ. (Επιμ.), *Επετηρίδα Εργασίας*, Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο, 19-34.